

виникнення ситуації, “за якої трансформаційні країни змушені будуть піти на прийняття більш обтяжливих багатосторонніх зобов'язань під наглядом їх торговельних партнерів, не маючи змоги скористатись ширшими торговельними можливостями, котрі формально перед ними відкриваються”.

Отже, від глобалізації, в першу чергу, виграють багаті країни, експортери капіталу, технологій, в той час, як програють країни з односторонньою, недостатньо розвинутою економікою, слабкою інфраструктурою. Відповідно, можна констатувати суперечність процесу глобалізації, яка перетворюється на джерело конфліктів у світовій системі господарських відносин, відтворення. Причому форми можливих суперечок залежать від групової належності певних країн, особливостей географічного розташування, національної спеціалізації. Відзначимо, що особливу роль в означених конфліктах відіграють транснаціональні корпорації (ТНК), що володіють та контролюють низку філій за кордоном. Вони застосовують такі стратегічні методи управління, які здатні завдавати шкоди національним інтересам. За участю ТНК, міжнародних фінансових агентів поширюється й небезпека того, що глобалізація фінансів перетвориться на причину зростання спекуляцій. В свою чергу, останні, як показали кризові події 1997-1998 рр., постають дедалі більш значущим фактором дестабілізації розвитку окремих країн та регіонів світу, соціально небезпечних конфліктів. Джерелами внутрішніх та зовнішніх конфліктів можуть постати, також, та або інша експортна орієнтація, лібералізація як феномен соціально-економічного розвитку, неадекватна соціальним вимогам приватизація.

Сучасне світове господарство є цілісною системою, яка складалася поступово. Вона формувалася у міру еволюції міжнародного поділу праці, процесу інтернаціоналізації господарського життя країн, інтеграції груп країн у регіональні господарські комплекси з міждержавним регулюванням соціально - економічних процесів, транс націоналізації виробництва.

Список використаних джерел:

1. Байтін М.І. Норми права / Байтін М.І. // Теорія держави і права/Под ред. Н.І. Ма-Тузова і А.В. Малько. Саратов: СВШ МВС РФ, 1995.
2. Бартенев С.А. Економічні теорії та школи. / Бартенев С.А. М.: Століття, 1996.
3. Бьюкенен Дж. Твори / Бьюкенен Дж. // Серія: «Нобелівські лауреати з економіки». Т. І. М., 1997.
4. Веблен Т. Теорія дозвільного класу. / Веблен Т.: Пер. з англ. М.: Прогресс, 1984.
5. Гутник В.П. Ринкові інститути та трансформація російської економіки / Гутник В.П. // Світова економіка та міжнародні відносини. 1995. № 7. С. 50-64.
6. Коуз Р. Фірма, ринок та право / Коуз Р.: Пер. з англ. М.: Дело, 1993.
7. Мітчелл У. Економічні цикли / Мітчелл У.: Проблема і її постановка. М.; Л., 1930.
8. Норт Д. Інституційні зміни: рамки аналізу / Норт Д. // Питання економіки. 1997. № 3. С. 6-17.
9. Рязанов В. Т. Економічний розвиток Росії / Рязанов В. Т.: Реформи і російське господарство в XIX-XX ст. СПб., 1998.
10. Clark B.S. Political economy / Clark B.S. a comparative approach. L, 1991.
11. Conk/in D.W. Comparative economic systems / Conk/in D.W.. L, 1991.
12. Lane J.E. The Public Sector: Concepts / Lane J.E. Models and Approaches. L., 2000.
13. North D. Institutions, Institutional change and Economic Performance. Cambridge University Press, 1990.
14. Oxford Dictionary of Current English, A.S. Hornby, Fourth Edition, Chief Editor: A.P. Cowie. Oxford U-Press, 1989.

УДК 330.34:336.7(477)

СМАГІН В.Л.,

Інститут міжнародних відносин НАУ,
професор кафедри міжнародних економічних
відносин і бізнесу, д.е.н., проф.

НАСЛІДКИ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглядаються проблеми впливу глобалізації на фінансові ринки, що розвиваються та вітчизняний фінансовий ринок зокрема. Досліджуються та виділяються найбільш характерні наслідки фінансової глобалізації на даний сегмент ринкової економіки.

Ключові слова: фінансовий ринок, глобалізація, фінансова глобалізація, інтеграція, фінансові активи, фінансові інституції, іноземний капітал.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы влияния глобализации на финансовые рынки и отечественный финансовый рынок в частности. Исследуются и выделяются наиболее характерные последствия финансовой глобализации на данный сегмент рыночной экономики.

Ключевые слова: финансовый рынок, глобализация, финансовая глобализация, интеграция, финансовые активы, финансовые институции, иностранный капитал.

***Annotation.** Article contains information concerning the problem of influence of globalization on the financial markets of the developing countries and domestic financial market particularly. The most typical consequences of financial globalization on this segment of market economy are researched.*

Key words: financial market, globalization, financial globalization, integration, financial asset, financial institutions, foreign capital.

Постановка проблеми. Стан і тенденції фінансового ринку в будь-якій країні невіддільні від складних процесів, що відбуваються у світовій економіці й на міжнародному фінансовому ринку. Світова економіка в останні десятиліття характеризується різкою інтенсифікацією процесу інтернаціоналізації економічних відносин, переплетенням капіталів різної національної належності, активним формуванням наднаціональних інститутів і ринків. Усе це дістало в науковому середовищі ще в 70-х роках минулого століття назву «глобалізація», сутність якої, як правило, пов'язується з новим етапом міжнародних економічних відносин, з особливостями формування постіндустріального виробництва та міжнародного поділу праці. Отже, глобалізація — це об'єктивна реальність сучасного економічного й соціально-політичного життя, яка охоплює всі країни світу, посилюючи їхню взаємозалежність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність та значимість впливу процесів фінансової глобалізації на формування фінансових ринків в перехідних економіках розглядається в роботах багатьох вітчизняних вчених-економістів, зокрема, О. Барановського, І. Бураковського, О. Білоуса, В. Корнеєва, В. Лагутіна, З. Луцишин, А. Поручника, І. Лютого, В. Опаріна та багатьох інших.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, публікацій присвячених проблемам глобалізації, зокрема фінансової, в науковій літературі не знайшли повного відображення питання позитивного та негативного впливу фінансової глобалізації на конструктивну розбудову фінансових ринків, що формується, недостатньо приділено уваги аналізу інтегрованості вітчизняного фінансового ринку в світовий фінансовий простір.

Метою статті є дослідження впливу фінансової глобалізації на розвиток фінансового ринку України, прогноз основних тенденцій та можливих наслідків для його конструктивної розбудови.

Виклад основного матеріалу. Становлення глобальної економічної та фінансової системи, яка не визнає кордонів національних держав, — найвпливовіший процес, що визначає характер всесвітнього господарства на початку ХХІ ст. Гео економічні та геополітичні зміни активізують у сучасних умовах проблему формування цивілізованого фінансового ринку, підвищення на цій основі ефективності національних господарств.

Глобалізацію всесвітнього господарства варто розглядати комплексно й різнобічно, додержуючись принципу системності. У світовій економічній літературі існує безліч визначень глобалізації. Наведемо найтипівіші з них.

Так, наприклад, американський економіст Д. Кельнер вважає, що термін «глобалізація» є узагальненим визначенням для величезного масиву дуже складних і багатомірних процесів в економіці, політиці, культурі та повсякденному житті [1]. Визначальним у глобалізації є «панування ТНК і фінансових інститутів, які діють незалежно від державних кордонів чи внутрішніх економічних уявлень» [2, р. 70]. Експерти Міжнародного валютного фонду визначають феномен глобалізації як «зростаючу економічну взаємозалежність країн усього світу в результаті збільшення обсягу й різноманітності транскордонних потоків товарів, послуг і капіталів, а також завдяки все більш швидкій та широкій дифузії технологій» [3, с. 35]. Таким чином, глобалізація – це складний, багатогранний процес, що поширюється на всі сфери суспільного життя – не лише на економіку, а й на політичну, соціальну та духовну сфери, на утвердження глобальної спільності людей та суспільства.

Глобалізація економіки виявляється в розширенні можливостей переміщення товарів, робочої сили, капіталів, знань, технологій, супроводжується посиленням конкуренції, структурною перебудовою світового господарства, розвитком інтеграційних процесів у різних регіонах світу [4, с. 75—80]. Головними ознаками сучасної глобалізації вважають лібералізацію, зростання й інтеграцію світових фінансових і товарних ринків, експансію транснаціональних корпорацій, збільшення обсягів іноземних інвестицій. Глобалізація економічної діяльності може стати дієвим інструментом використання національних конкурентних переваг, проте лише розвинені економіки одержують стабільний ефект від відкритості національних ринків. Для інших країн такі позитивні результати з огляду на циклічність кон'юнктури світового ринку мають переважно короткостроковий характер [5, с. 14—22]. Це особливо небезпечно для нерозвинених і нестійких економічних систем, до яких належить і українська економіка.

Глобалізація створила безпрецедентні можливості, але водночас і серйозні проблеми. За умов глобалізації Україна має визначити свій шлях інтеграції в глобальний фінансовий простір, не забуваючи про свої національні інтереси. А це можливо лише за потужної ефективної національної економіки. Без стабільної та ефективною національної фінансової системи повноцінна інтеграція в систему всесвітнього фінансового ринку нереальна.

В основі фінансової глобалізації, як складової глобалізації всесвітнього господарства, лежить принцип відкритості національних фінансових ринків. За визначенням співробітників Світового банку, процес фінансової глобалізації слід розглядати як інтеграцію національних фінансових систем з міжнародним фінансовим ринком та інституціями [6]. При цьому інтенсивність фінансової глобалізації та роль міжнародного фінансового ринку у світовому господарстві за останні десятиріччя кардинально змінилися. В процесі глобалізації зросли масштаби міжнародних фінансових операцій, збільшується обсяг руху фінансового капіталу

між країнами світу. Унаслідок цього істотно зросла залежність розвитку національних економік від джерел іноземного фінансування. Особливо помітною ця тенденція є в країнах, що розвиваються, оскільки вони значною мірою змушені підлаштовувати режим діяльності своїх внутрішніх фінансових ринків під стандарти глобалізації [7, с. 24—31].

Фінансовий ринок за своєю природою завжди був інтернаціональним — інвестори завжди шукали найоптимальніші варіанти застосування капіталу в усьому світі. Міжнародний досвід свідчить, що взаємному проникненню фінансових активів перешкоджають насамперед валютні обмеження в різних країнах. У міру їх зняття дедалі яскравіше виявлятиметься глобальна природа фінансового ринку. На світовому фінансовому ринку відбувається уніфікація правил гри, широкомасштабна інформатизація, забезпечується належна прозорість фінансового простору, формуються світові комунікаційні мережі та ін.

Поглиблення інтеграційних процесів у світовій економіці та пов'язаної з ними економічної мобільності обумовлюють необхідність формування адекватних міжнародних механізмів регулювання і контролю за рухом капіталу. Теоретична концепція інтеграції фінансових ринків передбачає усунення бар'єрів між внутрішніми і міжнародними фінансовими ринками та розвиток множинних зв'язків між окремими секторами, тобто поєднання реверсивної та міграційної мобільності капіталу.

Глобальний фінансовий ринок, що є результатом інтеграції національних фінансових ринків, треба розглядати, з одного боку, як еволюцію фінансової інтернаціоналізації, а з другого — як потужний фактор економічного розвитку. Водночас роль фінансової глобалізації зводиться переважно до створення інституціональних та організаційних умов для запобігання кризовим явищам, тому ризик фінансової нестабільності, який супроводжує процеси глобалізації, може бути суттєво знижений у результаті раціональної макроекономічної політики, тісного міжнародного співробітництва та дальшого вдосконалення архітектури світової фінансової системи.

Всесвітній фінансовий ринок нині дедалі більше набуває рис дворівневої системи: 1) глобальний (наднаціональний) рівень, який представлений насамперед оборотом цінних паперів провідних транснаціональних корпорацій, діяльність яких має глобальний характер; 2) національний рівень, на якому перебувають в обігу цінні папери національних компаній, котрий забезпечується інфраструктурою локальних фінансових ринків. Межі між цими двома рівнями поступово стираються, і на сьогодні їх переважно вже визначають самі транснаціональні компанії [8, с. 137]. Реальністю в сучасних умовах стало те, що національні фінансові ринки найбільш розвинених країн світу стали виступати як інструменти глобалізації, що сприяють залученню «чужих» капіталів на користь своїх країн. Навпаки, національні фінансові ринки країн, що розвиваються, є нині фактично інструментами вилучення довгострокових фінансових ресурсів зі своїх економік [9, с. 87].

У 1990-ті роки країни з трансформаційною економікою почали активно інтегруватись у світове господарство. У цих країнах було усунуто багато перешкод для вільного руху капіталу, стали здійснюватися заходи з інтенсивного використання коштів із-за кордону й захисту іноземних інвестицій. Однак, знявши зайві бар'єри в переміщенні великих потоків вільного капіталу, фінансова глобалізація активізувала діяльність спекулятивного міжнародного капіталу. У результаті трансформаційної економіки багатьох країн зіштовхуються з проблемами, по-перше, раптових масованих атак міжнародних фінансових спекулянтів, а по-друге, постійного (у зв'язку з браком належних бар'єрів) впливу національних капіталів у офшорні зони й розвинені країни.

Гострою проблемою для країн із трансформаційною економікою стали глобальні фінансові ризики. Роль глобальних гравців у їх створенні стає вирішальною. Так, транснаціональні банки виступають одночасно і як кредитори (або інвестори) для трансформаційних економік, і як фінансові спекулянти на міжнародних ринках. Стратегія глобальних гравців призводить до того, що в їхніх руках концентрується або значна частка високоліквідних активів у економіці, або не менш значна частка зовнішніх боргових зобов'язань уряду або приватного сектору. Дальший масовий продаж активів з конвертацією коштів в іноземну валюту або припинення боргового фінансування з боку глобальних гравців прискорює настання фінансової кризи [10, с. 3—14].

Головною небезпекою є надзвичайна плинність і виняткова чутливість іноземного спекулятивного капіталу до зміни кон'юнктури фінансового ринку, що формує істотний елемент невизначеності й ризику. За умов фінансової глобалізації цей капітал може бути з будь-якої причини виведений за межі національної економіки протягом дуже короткого часу, що супроводжується збуренням внутрішнього фінансового ринку. Фактично цей процес цілком здатний самостійно викликати фінансову кризу або значно поглибити її.

За оцінками, за світового ВВП на рівні 50 трлн дол. сума фіктивного капіталу (з усіма «пузирями деривативів», трастовими операціями інвестиційних фондів), що є в обігу на світових фінансових ринках, сягає майже 200 трлн дол. Така ситуація об'єктивно створює умови для появи криз на глобальному фінансовому ринку, а відтак — світових економічних криз. Єдиний вихід із цієї ситуації — вироблення та скоординоване застосування нових правил регулювання фінансового ринку на національному і міжнародному рівнях.

Отже, можна говорити про те, що розвиток фінансової глобалізації характеризується глобальними діями міжнародного спекулятивного капіталу на користь транснаціональних корпорацій та розвинених країн світу. Чимраз більш руйнівний характер сучасних фінансових криз яскраво підтверджує цей висновок. Відкриваючи свій фінансовий ринок, країна з трансформаційною економікою не може бути впевнена в збільшенні обсягів і, головне, в ефективності внутрішніх інвестицій. Водночас найбільш розвинені країни світу в умовах глобалізації майже завжди забезпечують ефективну інвестиційну діяльність.

Брак на вітчизняному фінансовому ринку дешевих і довгострокових фінансових ресурсів зумовив потребу інтенсифікації залучення зовнішнього фінансування на основі трансформації іноземних заощаджень в

інвестиції в українську економіку. Загалом за результатами низки досліджень було встановлено, що на практиці існує доволі щільний кореляційний зв'язок між темпами економічного зростання та обсягами залучення іноземного капіталу [11, с. 535]. Головним мотивом іноземного інвестування на українському фінансовому ринку була можливість одержання вищого прибутку, ніж на фінансових ринках розвинутих країн світу.

Сучасний стан розвитку національного фінансового ринку України свідчить про недостатній рівень його інтегрованості в глобальні фінансові процеси. Хоч як парадоксально, але саме це фактично допомогло нашій країні більш-менш безболісно пережити як світову фінансову кризу 1997—1998 рр., так і події 11 вересня 2001 р. Інша річ, що це свідчить про другорядний у масштабах всесвітнього господарства характер вітчизняного фінансового ринку. Усе це, по суті, ще раз підтвердилося під час світової фінансової кризи 2008—2009 рр.

Несприятливість інвестиційного клімату в Україні пов'язана з незавершеністю ринкових інституціональних перетворень, високим рівнем довільного втручання державних органів у фінансово-господарську діяльність та їхньою корумпованістю, нерозвиненістю ринкової інфраструктури та ін. Саме це, а також вузькість внутрішнього фінансового ринку відвертають від країни основні потоки світового фінансового капіталу [12, с. 8].

У перспективі, якщо виходити з економічних реалій та рівня розвитку фінансового ринку України, можливим є розширення масштабів залучення іноземного капіталу. Загалом надходження іноземного капіталу може мати як позитивні, так і негативні результати для соціально-економічного розвитку України. Позитивні ефекти залежать від співвідношення між імпортом та експортом капіталу, форм залучення іноземного капіталу, напрямів використання запозичених коштів та ін.

Найбільш поширеним способом залучення прямих іноземних інвестицій у реальний сектор трансформаційної економіки України залишається продаж акцій підприємств закордонним компаніям. Слід усвідомлювати те, що Україна, як країна з трансформаційною економікою, має «вписатись» у глобальні фінансові процеси, додержуючись можливостей власного стійкого розвитку. Інтеграція у світову економіку на основі спеціалізації на продукції сировинних виробництв, яка, на жаль, нині абсолютно переважає, не є ефективною. Країни з такою структурою експорту не мають сильного імунітету проти кон'юнктурних коливань світового фінансового ринку. Для них завжди існує зовнішня загроза порушення внутрішньої макрофінансової рівноваги.

Останніми роками іноземний капітал інтенсивно працює на українському ринку банківських послуг. Розширення присутності банків з іноземним капіталом на українському банківському ринку сприяє дальшому впровадженню сучасних банківських технологій, міжнародного досвіду ведення банківської справи, високого рівня обслуговування клієнтів, якісних послуг, комплексного підходу до обслуговування клієнтів, упровадження принципів корпоративного управління в банківську практику. Присутність їх прискорює розвиток банківської системи України в результаті посилення міжбанківської конкуренції. Тож можна говорити про те, що активізація процесів інтеграції, яка спостерігається в Європі, зачепила і банківський сектор України. Ще більшу активізацію роботи іноземних банків на вітчизняному банківському ринку можна очікувати після приведення всього внутрішнього законодавства України до правил СОТ щодо ведення бізнесу взагалі та банківського зокрема. Основним вектором у реформуванні законодавства має стати стимулювання припливу іноземного капіталу в Україну, а не навпаки.

В умовах наявної моделі фінансової глобалізації для країн, що не входять у «ядро» глобалізації, дедалі актуальнішим стає питання досягнення оптимального балансу між відкритістю економіки та розумними обмеженнями міграції фінансового капіталу, лібералізацією й оптимальним регулюванням національного фінансового ринку. Сподівання на розв'язання внутрішніх проблем завдяки залученню іноземного капіталу є ілюзорними. Перш за все необхідно мобілізувати внутрішні джерела для інвестицій у національну економіку, а також створити належні фінансові умови для ефективного їх використання. У цьому контексті першочерговими завданнями економічної політики в Україні є підвищення норми внутрішніх заощаджень і створення умов для їх трансформації в продуктивні інвестиції.

Вважаємо, що політика прискореного входження України у світове економічне та фінансове співтовариство, яка виявлялася, зокрема, у лібералізації доступу іноземного капіталу на внутрішній фінансовий ринок і наданні резидентам широких можливостей доступу на ринки запозичень, була передчасною. За всі роки незалежності в країну так і не були залучені більш-менш великі іноземні капітали (на початок 2010 р. у розрахунку на душу населення нагромаджена за всі роки незалежності величина прямих іноземних інвестицій становила лише трохи більше 1 тис. доларів США). Незважаючи на процес глобалізації світового господарства, країнам з трансформаційною економікою, особливо тим, в яких ще не завершилося формування ефективних національних ринкових інститутів, не слід переоцінювати можливості розвитку за рахунок залучення іноземних фінансових ресурсів. Поки що іноземні інвестори не визначилися щодо політичного й економічного майбутнього більшості пострадянських країн. Наявність сформованого інституціонального середовища фінансового ринку могло б запобігти розвитку негативних тенденцій, однак у країнах з трансформаційною економікою формування такого середовища ще дуже далеке від завершення.

Зростання мобільності капіталу як один з неминучих наслідків фінансової глобалізації стало однією з причин фінансових криз у світі в 1990-х рр.: у Мексиці та Латинській Америці в 1994—1995 рр., у Східній Азії — у 1997 р., у Бразилії — у 1999 р., а в Аргентині й Туреччині — у 2000—2001 рр. У Російській Федерації іноземні спекулянти в 1994—1995 рр. активно скуповували акції промислових підприємств, які щойно з'явилися на

вторинному ринку за гранично заниженими цінами, потім за короткий період різко підвищили котирування цих акцій і вже за цінами в кілька разів вищими продали їх наприкінці 1995 р. і зійшли з ринку [13, с. 180].

У цілому негативно слід оцінювати вплив фінансового капіталу із країн з трансформаційною економікою. При цьому втечу (незаконний вплив) капіталу слід відрізнити від цілком законного, легального експорту та вивезення капіталу — поширеної форми міжнародних економічних відносин [14, с. 231]. Експорт фінансового та виробничого капіталу здійснюється у дозволені законодавством формах та під контролем держави, право власності на який виникає на території країни, з метою інвестування в економіку іноземних держав.

Оцінюючи стійкість вітчизняного фінансового ринку щодо кризових загроз, зауважимо, що низька частка України в глобальній фінансовій системі робить її фінансовий ринок мало захищеним від транснаціональних фінансових спекулянтів, створює постійні загрози для фінансової сталості вітчизняних фінансів і погіршує фінансове становище українських акціонерних підприємств. Гостро стоїть питання про те, як забезпечити національну економіку від ризику впливу іноземного капіталу у вигляді репатріації прибутків або втечі короткострокових активів за кордон унаслідок зниження міри довіри до вітчизняної економічної політики.

В умовах глобалізації зростає роль міжнародних фінансових організацій. У результаті об'єктивних тенденцій глобалізованого розвитку збільшується кількість проблем, які національні держави не спроможні розв'язати самостійно, без співпраці з іншими країнами на основі діяльності міжнародних організацій.

Саме цим інституціям — МВФ і Світовому банку делеговано в глобальній фінансовій системі функції координування та регулювання. Всі вони за своїм статусом покликані сприяти поглибленню фінансового глобалізаційного процесу, структурної збалансованості економіки. На жаль, на практиці справжня мета політики відповідних інституцій, як переконливо довели останні десятиліття, полягає в іншому — в обслуговуванні інтересів фінансових лідерів та вслякому пристосуванні виробничого фінансового та інтелектуальних потенціалів країн периферійної зони до потреб цивілізаційного центру.

Складовою частиною фінансової глобалізації стали процеси консолідації (об'єднання) фондових бірж і торговельних систем на ринку цінних паперів з метою зниження витрат і концентрації ліквідності. У кінці ХХ ст., після формування в розвинених країнах єдиних національних бірж (у Німеччині, Великобританії, Франції, Італії, Швейцарії, Іспанії), настав час об'єднання фондових бірж різних країн, формування наднаціональних фондових бірж. Так було створено біржу «Euronext», у межах якої були об'єднані фондові біржі Франції, Голландії, Бельгії та Португалії. Нинішній процес формування потужних біржових структур як у Західній Європі, так і в Сполучених Штатах можна вважати своєрідним передднем формування інфраструктури глобального фінансового ринку [15, с. 121].

Висновок. Тож з огляду на сказане можна зазначити, що в умовах фінансової глобалізації сформувалася така система перерозподілу фінансових ресурсів, за якої менш ризиковий капітал абсорбується найбільш розвинутими країнами світу, а спекулятивний, з більш високою нормою прибутку, притягується країнами з трансформаційною економікою. За умов глобалізації відбувається не тільки консервація традиційних умов нееквівалентного обміну (збереження сировинної спрямованості експорту слаборозвинених країн світу, погіршення умов їх зовнішньої торгівлі, обмеженість їх доступу до міжнародного фінансового ринку тощо), а й уможлиблюється незворотний розрив між розвиненими країнами та країнами з трансформаційною економікою. Тому існує об'єктивна потреба в новому фінансовому порядку, розробці нових правил гри на глобальному фінансовому просторі та створенні нових умов для стримування майбутніх непередбачуваних ризиків.

Список використаних джерел

1. Kellner D. Globalization and the Postmodern Turn / D. Kellner // – Режим доступу: www.gseis.ucla.edu
2. Milberg W. S. Globalization and its Limits / W. S. Milberg // Transnational Corporations and the Global Economy. — L.: Macmillan Press, 1998. — p. 70.
3. Мир на рубеже тысячелетий: Прогноз развития мировой экономики до 2015 г. — М. : НОВЫЙ ВЕК, 2001. — 592 с.
4. Субботин А. Перспективы реального рынка / А. Субботин // Мировая экономика и международные отношения. — 2005. — № 1. — С. 75—80.
5. Соколенко С. И. Глобальные рынки XXI столетия: Перспективы Украины / С. И. Соколенко. — К. : Логос, 1998. — 568 с.
6. Schmuckler S. Financial globalization: opportunities and challenges for developing countries / S. Schmuckler, P. Zoido-Lobaton. — Washington: World Bank, 2001. — 45p.
7. Сайт Національного банку України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
8. Луцишин З.О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації: монографія / З.О. Луцишин. — К. : ДрУк, 2002. — 319 с.
9. Бердсолл Н. Усиление неравенства в новой глобальной экономике / Н. Бердсолл // Вопросы экономики. — 2006. — № 4. — С. 84—89.
10. Лук'яненко Д. Глобалізація економічного розвитку: фінансові кризи / Д. Лук'яненко, О. Бакаєв // Ринок цінних паперів України. — 2003. — № 3—4. — С. 13—14.
11. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Фенікс, 2003. — 1008 с.

12. Сіденко В. Макроструктурні зрушення в українській економіці у контексті інтеграційних процесів / В. Сіденко, І. Крючкова // Дзеркало тижня. — 2003. — 28 черв. — С. 8.
13. Булатов В. В. Фондовый рынок в структурной перестройке экономики: монография / В. В. Булатов. — М. : Наука, 2002. — 415 с.
14. Тіньова економіка : сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. — К. : НІС, 2006. — 576 с.
15. Вірван Л. Фінансова інтеграція сучасного ринку капіталів / Л. Вірван // Фінанси України. — 2003. — № 12. — С. 118—124.

УДК 330.322 + 330.341.1(477) : 338.45 + 339.9

СОБКЕВИЧ О. В.,

Національний інститут стратегічних досліджень,
завідувач відділу секторальної економіки, с.н.с., к.е.н.

ШЕВЧЕНКО А. В.,

Національний інститут стратегічних досліджень,
старший консультант відділу секторальної економіки

РОЗВИТОК КЛАСТЕРІВ ЯК ЧИННИК ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розвиток кластерів як чинник інвестиційно-інноваційного зростання економіки України

Анотація. У статті проаналізовано формування і розвиток кластерів в Україні, висвітлено проблеми кластерної політики, розкрито чинники, які ускладнюють впровадження кластерної моделі розвитку в Україні, систематизовано моделі кластерів у світі. На основі аналізу досвіду країн з перехідною економікою (таких як Польща, Чехія, Словенія) щодо становлення кластерів обґрунтовано пропозиції, які сприятимуть активізації проведення кластерної політики в Україні.

Ключові слова: кластер, кластерна політика, конкурентоспроможність, інвестиційно-інноваційний розвиток.

Развитие кластеров как фактор инвестиционно - инновационного роста экономики Украины

Аннотация. В статье проанализировано формирование и развитие кластеров в Украине, выделены проблемы кластерной политики, раскрыты факторы, усложняющие внедрение кластерной модели развития в Украине, систематизированы модели кластеров в мире. На основе анализа опыта стран с переходной экономикой (таких как Польша, Чехия, Словения) по становлению кластеров обоснованы предложения для активизации проведения кластерной политики в Украине.

Ключевые слова: кластер, кластерная политика, конкурентоспособность, инвестиционно - инновационное развитие.

Development of clusters as a factor of investment and innovative economic growth of Ukraine

Annotation. The article analyses the formation and development of clusters in Ukraine, examines the problems of cluster policy, exposes the factors impeding the implementation of cluster model of development in Ukraine, and provides the systematization of different models of clusters in the world. After a thorough examination of the existing good practice of transition economies (such as Poland, the Czech Republic, Slovenia) the authors give recommendations facilitating the implementation of cluster policy in Ukraine.

Keywords: cluster, cluster policy, competitiveness, investment and innovative development.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації важливим пріоритетом економічної політики України є активізація інвестиційно-інноваційного розвитку економіки і забезпечення конкурентоспроможності країни на зовнішньому і внутрішньому ринках. Суттєва роль при цьому належить формуванню кластерів, що дозволить створювати новий клас виробничих систем, розвивати високотехнологічні і наукоємні виробництва, використовувати переваги спеціалізації компаній, створюючи значний синергетичний ефект в економіці.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що фундамент для розвитку теорії кластерів був закладений ще у XIX ст. у роботах І. фон Тюнена [1] та пізніше у роботах А. Маршалла [2], які описали переваги територіальної концентрації виробників всередині певної галузі. Подальшого розвитку теорія кластерів набула у роботах М. Портера [3, 4], П. Кругмана [5] та А. Скотта [6], які, незважаючи на суттєві відмінності у підходах, у 80-х – 90-х рр. XX ст. дослідили вплив географічної концентрації компаній на внутрішню та міжнародну торгівлю країни та зростання економіки. Успішний досвід та значне поширення кластерних ініціатив у розвинених та перехідних економіках світу на початку XXI ст. спричинили посилення інтересу до кластерних досліджень на пострадянському просторі – дослідженням проблеми кластерів присвячені роботи російських вчених Г. Клейнера [7], А. Юданова [8], Г. Яшевої [9] та ін. Значний внесок у розвиток теорії кластерів в Україні зробили українські вчені О. Амоша [10], П. Бубенко [11], З. Варналій [12], В. Геєць [13], С. Соколенко [14].